

by the foal exploitation. Negative reflexes are abated due to obedience training. The test data were obtained during races & forced training.

Key words: horses, pure roadster breed, young stock, training, races, efficiency.

УДК 636.1:591.5

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОНЕЙ ДЛЯ ОЗДОРОВЧО-ЕКОЛОГІЧНИХ ЦІЛЕЙ В УМОВАХ АМАТОРСЬКИХ КІННОСПОРТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Рецензент: доктор с.-г. наук Вовченко Б.О.

О.М. Соболю

Херсонський Державний Аграрний Університет

Досліджено поведінкові характеристики використання коней верхових, рисистих порід, помісних і поні для навчання з верхової їзди, екологічного туризму та оздоровлення в умовах аматорських кінноспортивних організацій Херсонської області. В екологічному туризмі та біоетичних або ініаіричних, проектах, доцільно використовувати спортивних або рисистих коней, вибракуваних за віком або за результатами випробувань, якщо вони здорові та доброзичливі. Коні усіх верхових порід, представлені в аналізі, навіть будьонівські та чистокровні верхові, мали виключно сильний врівноважений тип ВНД.

Ключові слова: **коні, екологічний туризм, оздоровче використання, аматорський спорт, породи, типи ВНД, поведінка.**

Херсонська область розташована на Півдні України і має виключно високий природо-захисний і рекреаційний потенціали. Основу рекреаційного потенціалу становить прибережна лінія, яка створена за рахунок Чорного та Азовського морів. Біля гирла Дніпро розподіляється на декілька рукавів і утворює Дніпровські плавні. Річки Херсонської області належать до басейнів Чорного та Азовського морів, найбільші - Дніпро та його правий приток Інгулець. Узбережжя Херсонської області значно поділене затоками та лиманами. Упродовж узбережжя простираються коси: Тендровська та Арабатська стріли. Виключне значення області в екологічному сенсі пов'язане, насамперед, з тими обставинами, що на території області розташовано 2 заповідники біосферного (тобто, планетарного) значення та ендемічні природо-захисні території [7]. У багатьох країнах на територіях подібного типу найпопулярнішим за кордоном напрямом використання коней приватними власниками є кінний туризм різних видів.

Кінний туризм приваблює можливістю навчитися їздити верхи, насолодитися романтикою кінних походів по мальовничих місцях краю. До цього слід додати, що їзда в сідлі оздоровлює людину, забезпечує відповідне навантаження на його скелетні м'язи і внутрішні органи, здійснює на нього позитивну емоційну дію.

Особливим видом екологічного туризму є катання в екіпажах, яке може проходити в сільській місцевості по живописних чи історичних місцях. Для цього створюють спеціальні маршрути (тривають декілька годин).

З досвіту США і Європи відомо, що на буферних територіях доцільна організація іпіатричних реабілітаційних центрів із комплексними лікувальними програмами (фізіотерапія, лікувальна фізкультура, верхова їзда, кінний спорт та психологічна підтримка). Реалізація їх дає змогу хворим долати труднощі, виробляти впевненість у своїх діях, накопичувати й посилювати позитивні емоції. Повідомляється також про позитивні результати реабілітації хворих на церебральний параліч при спілкуванні їх із кіньми [8].

Одним з видів біоетичних шкіл з напрямку „Коні і діти” є організація літніх таборів, як однієї з різновидностей прокату для дітей. Батьки привозять дітей до стайні (це зазвичай у вихідні), де їх чекає цікава програма – їх вчать доглядати за кіньми, правильно вести себе з ними, годувати, мити їх, гнздати. Потім їх вчать малювати коней, а закінчується день верховою їздою, купанням у рекреаційній зоні.

Власники стайні, які мають вихід до лісу, частіше за все проводять заняття там. Це дуже поширений вид верхової їзди в сільській місцевості, який не потребує великого досвіду від вершника. Коней спеціально готують для роботи на цих маршрутах. Заняття проводять групами, що дуже економить час тренера. Цей вид верхової їзди схожий на кінні походи, але тільки тут вони тривають від однієї години до декількох днів. Рух по лісу та перехід місцевості відбувається в основному кроком. Таким чином, вершники насолоджуються природою та верховою їздою [2, 6].

В умовах Херсонської області, яка має високі екологічний та оздоровчий потенціали, саме таке використання коней дало б змогу вирішити ряд проблем:

- підвищення різноманітності послуг у галузях „зеленого” туризму та санаторно–курортної сфери. Використання лікувальних властивостей узбереж, лісової зони, бальнеологічних курортів підсилюватиметься за рахунок додаткової оздоровчої дії іпіатричних процедур;

- підвищення інтересу до історії рідного краю, його екологічних пам’яток та конкурентоздатності місцевих курортних установ за рахунок створення іпіатричних центрів, кінних туристичних маршрутів у зонах культурно–історичного та екологічного туризму,

- вирішення проблем екологічного та біоетичного виховання молоді, створення нових можливостей у роботі з неповнолітніми девіантного типу поведінки;

- поліпшення і збільшення поголів’я коней, контингенту маток та підвищення привабливості конярства. Зараз в області налічується менше як 300 голів кобил 3-х років і старших, більшість із яких мілкі, недорозвинуті, поганого екстер’єру, як внаслідок невідповідних умов годівлі, вирощування і утримання, так і внаслідок виродження, використання доморослих жеребців–плідників та спорідненого спарювання. Середня жива маса дорослого коня не перевищує 300 кг.

Метою наших досліджень було вивчення особливостей використання коней різного походження для екологічно-виховних і оздоровчих цілей в умовах різних суб'єктів аматорського конярства Херсонської області

Об'єктом дослідження були дані про навчальне та оздоровче використання 15 голів коней різного походження – представників верхових (УВП, чистокровна верхова, будьонівська), рисистих порід, поні та помісі коней місцевої селекції з ваговозними та рисистими породами.

Матеріали та методи досліджень. Для досягнення цієї мети нами було вирішено такі завдання:

- порівняння відносної породної структури клубів з урахуванням видів послуг;
- визначення типів ВНД коней різного походження та в зв'язку з їх використанням;
- ефективність аматорського використання коней різних типів ВНД (кількість помилок коня при відпрацюванні елементів з новачками). З цією метою ми проаналізували кількість відхилень поведінки коня від бажаної при відпрацюванні з новачками за рахунок порівняння витрат часу на елементи підготовки коня до проведення занять (надягання вуздечки, виведення з денника, сідлання, виведення зі стайні, заведення в денник).
- визначення оптимальної породної структури використання коней в екологічному туризмі та для оздоровчих цілей з урахуванням їх типів ВНД;

Для вирішення цих завдань, здебільшого, використовували загальноприйняті зоотехнічні методи.

Дослідження проводили в умовах кінноспортивних аматорських організацій Херсонської області: приватної стайні "Юргер" та Херсонського клубу аматорів коней „Буцефал”, які спеціалізуються на наданні різноманітних послуг аматорам кінного спорту, таких як утримання постійне та тимчасове коней (спортивних коней та запряжних), навчання верховій їзді, заняття аматорським кінним спортом, організація верхових та екіпажних прогулянок, прокат коней та екіпажів. Приватна стайня "Юргер" знаходиться у місті Херсоні (селище Текстильний). Це господарство організовану у 2006 році і укомплектоване кіньми української верхової, російської рисистої порід та помісними. Херсонський клуб аматорів коней „Буцефал” знаходиться поблизу м.Херсона (за 15 км) у місті Цюрупинську і укомплектований кіньми української верхової, будьонівської та помісними з російської рисистою та ваговозними породами.

В обох аматорських кінноспортивних організаціях годівля коней не повністю відповідає нормативам годівлі, до зимового раціону коней входить досить обмежений і неповноцінний набір кормів: сіно злаково-бобове, овес (зерно), кукурудза (зерно), дерть мішана, буряк столовий. Для спортивних коней до раціону додають цукор, висівки пшеничні, моркву червону.

Якщо в цілому раціон коней спортивної та учбової груп відповідає вимогам за загальною поживністю (9,8-10,2 кормової одиниці), то раціон для запряжних та прокатних коней як по окремих позиціях, так і за загальною

поживністю (9,3 кормові одиниці) не відповідає вимогам. Така неповноцінна годівля позначається як на зовнішньому вигляді, так і на роботоздатності коней.

Рациони годівлі на літньо-пасовищний період повноцінніші з двох причин:

- за наявністю природних угідь для цілодобового випасання коней;
- за тривалістю пасовищного періоду, який, наприклад, у 2007 році почався з другої декади квітня і тривав майже до середини листопада, тобто більше 200 днів.

Тим не менше, вони теж не повністю відповідали потребам коней у поживних речовинах (9,6 - 11,2 кормової одиниці; 986,0 - 1198,8 г перетравного протеїну, 11,7 - 14,2 кг сухої речовини), жодна з представлених груп коней не забезпечена поживними речовинами в достатній кількості.

Визначення типу ВНД проводили за спрощеною методикою ВНДІК [4]. Усі дані статистично опрацьовані за методами варіаційної статистики, адаптованими для малих вибірок у конярстві [6].

Результати досліджень. Поголів'я коней аматорських кінноспортивних установ Херсонської області складається з представників верхових порід (27,8 %), рисистих (22,2 %), поні (11,1 %) та помісних (38,9 %), тобто перевагу мають представники саме помісних коней (табл.1). За даними опитувань власників, у яких спостерігається перевага безпородних коней, мотивується це такими міркуваннями:

- ціна безпородного коня в 3–4 рази нижча, ніж племінного коня навіть українського розведення;
- безпородні коні легше пристосовуються до великої кількості вершників із різними характерами, рівнем підготовки, фізичними можливостями;
- племінні коні частіше травмуються, потребують чіткого виконання профілактичних та лікувальних заходів;
- вони вимагають кращих умов годівлі та утримання, тобто потребують більше витрат.

1. Характеристика породного складу кінноспортивних організацій Херсонської області

Назва породи	Кількість коней даної породи в клубі, голів					
	„Юргер”		„Буцефал”		В цілому	
	голів	%	голів	%	голів	%
Українська верхова (УВП)	1	12,5	2	20,0	3	16,8
Будьонівська	-	-	1	10,0	1	5,5
Чистокровна верхова	-	-	1	10,0	1	5,5
Російська та орловська рисисті	2	25,0	2	20,0	4	22,2
Поні	1	12,5	1	10,0	2	11,1
Помісні з кіньми місцевої селекції	4	50,0	3	30,0	7	38,9
Всього по клубу	8	100	10	100	18	100

Так, у ПК „Юргер” немає жодного коня з документованим походженням за батьками, занесеними до ДПК відповідної породи, а в клубі „Буцефал” такі дані мають лише 4 голови. Тобто, питання комплектації клубів досі залишається спірним і потребує проведення додаткових досліджень.

Коней використовують у таких напрямках: прокат екіпажів або супроводження весіль та екіпажні прогулянки, навчання основам верхової їзди, заняття аматорським спортом (в обох установах без участі в спортивних змаганнях, навіть кваліфікаційного рівня) та прокат верхових коней, включаючи лісову зону (табл.2).

2. Розподіл коней досліджених аматорських організацій по групах

Група спортивних коней	Рекомендована чисельність коней, % []	Всього по групі		„Юргер”		„Буцефал”	
		голів	%	голів	%	голів	%
Запряжні коні	5,0	4	22,2	2	25,0	2	20,0
Учбова група (початкова)	35,0	5	27,8	2	25,0	3	30,0
Спортивна	50,0	3	16,7	1	12,5	2	20,0
Прокат	10,0	6	33,3	3	37,5	3	30,0
Всього	100	18	100	8	100	10	100

Переважаючими за чисельністю є учбова та прокатна групи, спортивна група значно менша рекомендованої чисельності, а запряжна та прокатна – значно більші.

Особливості використання коней впливають на відбір коней того чи іншого походження, а наявна структура поголів'я визначає можливості надання тих чи інших послуг. Так, ПК „Юргер”, яка має лише одного представника УВП і клуб „Буцефал”, який має лише 5 голів верхових коней, не в змозі забезпечити чисельнішу спортивну групу, навіть на аматорському рівні.

Як вже було сказано вище, існує розповсюджена уява про те, що племінні коні більш проблемні в аматорському використанні саме в зв'язку з їх типом ВНД [2, 6, 8]. Дані аналізу типів ВНД серед представників дослідженого поголів'я повністю суперечать цій точці зору (табл. 3).

3. Результати оцінки типу ВНД у розрізі порід

Назва породи	Кількість коней породи	Кількість коней даного типу ВНД, голів					
		Сангвінік		Холерик		Флегматик	
		голів	%	голів	%	голів	%
Українська верхова (УВП)	3	3	100,0	-	-	-	-
Будьонівська	1	1	100,0	-	-	-	-
Чистокровна верхова	1	1	100,0	-	-	-	-
Російська та орловська рисисті	4	2	50,0	2	50,0	-	-
Поні	2	-	-	1	50,0	1	50,0
Помісні	7	-	-	3	42,9	4	57,1
У цілому	18	7	38,9	6	33,3	5	27,8

Коні всіх верхових порід, представлені в аналізі, навіть будьонівські та чистокровні верхові, мали виключно сильний врівноважений тип ВНД. У них швидко виникають нові умовні рефлексії, які вони достатньо тривало зберігають, добре орієнтується в умовах зміни обставин і не представляють жодних труднощів для тренерів або для вершників, навіть початківців. Зрозуміло, що будь-який вид роботи коня значною мірою пов'язаний з особливостями його нервової діяльності. Згідно зі загально прийнятою точкою зору розподіл коней різних типів за породною належністю має відповідати переважачому типу використання [1, 5]. Виходячи з цих теоретично обґрунтованих уявлень, більшість представників УВП, рисистих порід, поні та помісей повинні мати сильний врівноважений тип ВНД (сангвінік), чистокровні верхові та будьонівські коні можуть, у межах 25-30 % мати сильний неврівноважений тип ВНД (холерик), рисисті коні, в залежності від походження та при перевазі сангвінічного типу, можуть бути і холериками, і флегматиками, тим не менше загальна стійкість нервової системи та витривалість дають змогу їм успішно конкурувати зі спеціалізованими спортивними породами навіть у класичних видах кінного спорту [9]. Такі ж приблизно типологічні особливості ВНД можуть мати поні і коні місцевої селекції. Слабкий тип ВНД взагалі є небажаним для жодної породи коней [1, 4, 6]. У цілому, Таке співвідношення за типами ВНД не відповідає літературним даним, але воно пояснюється специфікою аматорського конярства. Так, усі коні чистокровної верхової та будьонівської порід, які потрапили до аматорських організацій пройшли тренінг і випробування ще до реалізації і під час проведення процедури „продаж–купівля ” була проведена оцінка їх підготовки та, якоюсь мірою, нервової діяльності.

Рисисті коні можуть мати як сильний врівноважений, так і сильний неврівноважений типи ВНД. У наших дослідженнях єдиний представник орловської рисистої породи мав сильний неврівноважений тип ВНД, а 2 з трьох представників російської рисистої породи були типовими сангвініками.

Тип ВНД є важливою характеристикою поведінки, і, до якоїсь міри, роботоздатності коня, але як з практики, так і з результатів досліджень роботоздатності в різних видах спорту відомо, що він не є визначаючим чинником []. Тому ми додатково спробували визначити, наскільки коні того чи іншого типу ВНД здатні до робіт із вершниками – початківцями.

З цією метою ми проаналізували кількість відхилень поведінки коня від бажаної при відпрацюванні з новачками за рахунок витрат часу на елементи підготовки коня до проведення занять (надягання вуздечки, виведення з денника, сідлання, виведення зі стайні, заведення в денник). У коней усіх порід, крім помісних, найменшими за витратами часу елементами є виведення з денника та заведення в нього (табл. 4)

Найменші витрати для підготовки коня, тобто мінімальні проблеми з поведінкою, характерні для коней верхових та рисистих порід, різниця між якими взагалі знаходиться в межах статистичної помилки. Маловірогідно гі-

рші показники мають обидва представники поні. Найгірші показники з вірогідною різницею ($P > 0,999$) мають помісні коні.

4. Витрати часу на відпрацювання елементів підготовки коня до проведення занять (у середньому по групах)

Назва елементу підготовки коня до проведення занять	Витрати часу в зв'язку з походження коней (хв., сек.)			
	верхові породи (n = 5)	рисисті породи (n = 4)	Поні (n = 2)	помісні (n = 7)
Надягання вуздечки	0,79 ±0,01	0,82 ±0,04	0,85±0,16	7,50 ±1,06
Виведення з денника	0,26 ±0,02	0,20 ±0,01	0,23 ±0,12	4,17 ±0,60
Сідлання	1,87 ±0,14	1,92 ±0,27	2,85±0,37	3,17 ±0,48
Виведення зі стайні	1,88 ±0,05	2,01 ±0,6	1,90 ±0,14	8,83 ±2,60
Заведення в денник	0,29 ±0,02	0,26 ±0,02	0,22± 0,09	5,00 ±0,80
Всього	5,09 ±0,11	5,21 ±0,14	6,05 ±0,24	28,67±1,66

У зв'язку з замалою кількістю коней у досліді, вірогідну різницю відмічено лише для коней верхових і рисистих порід із помісними кінськими для всіх елементів, крім сідлання, на рівні $P > 0,99$. Найвитратнішим за часом для коней всіх порід, крім помісних, є елемент сідлання. Таке явище цілком природне – для правильного виконання цього елементу необхідно провести декілька операцій. Як правило, сідлання проводиться за умов хоч невеликої фіксації, тому навіть досить мало дисципліновані помісні коні не мають можливості до виявлення непокорі.

Взагалі, порівнюючи дані табл. 3 і 4, необхідно зазначити, що за результатами наших досліджень тип ВНД коней прямо не пов'язаний з їх поведінковими реакціями, але загальна відповідність простежується дуже чітко. Так, якщо для верхових і рисистих коней характерна перевага сильного врівноваженого типу, вони представляють мінімальні проблеми для використання навіть у початковому навчанні верховій їзді. Якщо помісні коні мають найгірші показники за типом ВНД, то вони також є найбільш проблемними та небезпечними у використанні.

Висновок. Вивчення породної структури і особливостей використання коней дає змогу визначити деякі особливості роботи аматорських кінноспортивних установ:

1. Переважну кількість коней у дослідженому поголів'ї становлять помісні із кінськими місцевої селекції (38,9 %), за ними ідуть верхові коні (37,8 %), потім рисисті (22,2 %) та поні (11,1 %). Така породна структура позначається і на структурі використання. Більшість коней (33,3 %) використовують для прокату, значно меншу (27,8 %) – в навчальній групі (початковій), ще меншу – як запряжні (тобто використання в екіпажі) і зовсім незначну частину – як спортивні (16,7 %).

2. Результати оцінки типу ВНД відповідають очікуванню, але по деяких породах спостерігали значні відмінності. Серед аматорських коней найбільш чисельним є саме сильний врівноважений тип ВНД, питома частка якого сягає 38,9 %. У розрізі порід питома вага різних типів ВНД коливається в ши-

роких межах. Так, серед поні і місцевих коней цього типу взагалі не визначено, серед рисистих їх кількість становить близько 50 %. Коні усіх верхових порід, представлені в аналізі, навіть будьонівські та чистокровні верхові, мали виключно сильний врівноважений тип ВНД. Помісні коні приблизно в рівній кількості мали сильний інертний (57,1 %) та сильний неуврівноважений (42,9 %) типи ВНД.

3. Найменші витрати часу для підготовки коня, тобто мінімальні проблеми з поведінкою, характерні для коней верхових та рисистих порід (5,09 та 5,21 хв., сек., відповідно), різниця між якими взагалі знаходиться в межах статистичної помилки. Маловірогідно гірші показники мають обидва представники поні (6,05 хв., сек.). Найгірші показники (28,67 хв., сек.) з вірогідною різницею ($P > 0,999$) мають помісні коні.

4. В коней усіх порід, крім помісних, найменшими за витратами часу елементами є виведення з денника (витрати часу від $0,20 \pm 0,01$ до $4,17 \pm 0,60$ хв., сек.) та заведення в нього (витрати часу від $0,29 \pm 0,02$ до $5,00 \pm 0,80$ хв., сек.) Найбільш витратним для коней всіх порід, крім помісних, за часом є елемент сідлання. Цей елемент за витратами часу має найвищий рейтинг серед коней всіх груп, крім помісних.

5. Спостерігається загальна відповідність між типом ВНД коней з їх поведінковими реакціями, але дуже чітко. Якщо для верхових і рисистих коней характерна перевага сильного врівноваженого типу, вони представляють мінімальні проблеми для використання навіть в початковому навчанні верховій їзді. Якщо помісні коні мають найгірші показники за типом ВНД, вони також є найбільш проблемними та небезпечними в використанні.

6. Вважаємо, що з урахуванням сучасних тенденцій використання коней в екологічному туризмі та біоетичних або іпіатричних, проектах, необхідно відмовитись від здешевлення послуг за рахунок використання помісних коней, які мають проблеми з характером і не мають презентабельного зовнішнього вигляду. Доцільніше використовувати спортивних або рисистих коней, вибракуваних за віком або за результатами випробувань, якщо вони більш – менш здорові та доброзичливі. До особливих додаткових витрат це не призведе, а буде корисно як аматорам, так і кінним заводам, репродукторам. кінноспортивним школам та іподромам. Разом з тим підвищиться якість послуг та привабливість їх для молоді.

Бібліографічний список

1. Адамковская М. О типах ВНД выездковых спортивных лошадей /Адамковская М., Сергиенко В. // Коневодство и конный спорт. – 2007. - № 2. - С. 33 – 35.
2. Бобылёв И.Ф. Конный туризм /Бобылёв И.Ф., Котов Т.Т., Филиппов С.П. -Москва: Профиздат, 1985.-184 с.
- 3.Гринев В.А. Годівля коней. Сучасний стан галузі. Проблеми та перспективи /Гринев В.А. //Матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. конф. 10-11 березня 2005 р. "Проблемы и перспективы развития КСК «Мустанг»".-Дніпропетровськ: УААН, 2005. - С.81-82.

4. Ашибоков Л.Х. Изучение типологических свойств и функционального состояния центральной нервной системы лошадей/[Ашибоков Л.Х., Карлсен Г.Г., Брейштер И.Л. и др.]: [метод.руководство]; под ред. Л.Х. Ашибокова. – Нальчик, 1990. – С.38 – 50.
5. Косенко С.Ю. Типы ВНД коней /Косенко С.Ю. // Коні. – 2007. - № 2. – С. 46 – 47.
6. Пономаренко Н.Н. Коневодство /Пономаренко Н.Н., Чёрный Н.В. – Х.: Эспада, 2001. – 352 с.
7. Природно-заповідний фонд Української РСР. - К.: Урожай,1986. - С. 9-14.
8. Самарский В. Паралимпийский конный спорт под управлением FEI /Самарский В. // Гиппомания.– 2007.- № 1.– С.24 – 27.
9. Сергеева Е. Рысаки в классических видах конного спорта /Сергеева Е. // Гиппомания .– 2007.- № 2. – С. 41 – 43.

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЛОШАДЕЙ ДЛЯ ОЗДОРОВИТЕЛЬНО-ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ЦЕЛЕЙ В УСЛОВИЯХ АМАТОРСКИХ КОННОСПОРТИВНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ ХЕРСОНСКОЙ ОБЛАСТИ

О.М. Соболев, Херсонский Государственный Аграрный Университет

Исследованы поведенческие характеристики использования лошадей верховых, рысистых пород, поместных и пони для обучения верховой езды, экологического туризма и оздоровления в условиях аматорских конноспортивных организаций Херсонской области. В экологическом туризме и биоэтичных или иппатричных проектах целесообразно использовать спортивных или рысистых лошадей, выбракованных по возрасту или по результатам испытаний, если они более или менее здоровые и доброжелательны. Кони всех верховых пород, представленные в анализе, даже будёновские и чистокровные верховые, имели исключительно сильный уравновешенный тип ВНД.

Ключевые слова: лошади, экологический туризм, оздоровительное использование, аматорский спорт, породы, типы ВНД, поведение.

HORSE EXPLOITATION PECULIARITIES FOR HEALTHY PURPOSE UNDER THE CONDITIONS OF AMATEUR HORSE-BREEDING ORGANIZATIONS LOCATED IN KHERSON AREA

Sobol O.; Kherson state agrarian university

This article highlights the experimental research results on crossbred, trotter, roadster horse & pony action system use for ride training, ecology tourism & healthy purpose under the conditions of amateur horse breeding organizations. The institutions are located in Kherson area. Healthy & non-bucking saddle & roadster horses expedient to be utilized by conservation-planned tours & cerebral-palsied kids for ecological organism adaptation. The nervous system of all the roadster horses including Budyonovskiy & pure roadster breeds observed to be in equilibrium.

Key words: horses, ecology tourism, healthy purpose use, amateur sport, breeds, nervous system types, behavior, action system.